

УДК 347.95: 341.01

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-173-182

Олена ВОЛКОВИЧ®

кандидат юридичних наук, доцент
(Миколаївський навчально-науковий інститут
права Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Миколаїв, Україна)

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Досліджено актуальні питання реалізації міжнародного принципу гласності у цивільному процесі під час війни. Наша держава неохоче у своїй боротьбі з агресором та окупантом, оскільки перебуває «на нулі» гібридної війни, так само, як і війни конвенційної. Наші зусилля активні, вектор тримаємо на перемогу – це свідчить про рішучі послідовні кроки щодо вступу України до членства в Європейській спільноті. Норми Конституції України закріплюють основні засади судочинства, передбачають гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Це свідчить і про досить високий ступінь демократизації суспільства в цілому, і про надання широких можливостей учасникам судового процесу відстоювати свої права й інтереси.

Розглянуто питання трактування термінів «адаптація», «стандарт» і виходу до їх одноставного тлумачення. Зокрема, стандартами здійснення правосуддя у цивільних справах є програмні засади, що мають найімовірніше характер принципів цивільного судочинства, аніж цивільно-процесуального закону. Стандарти регламентовані цивільно-процесуальним законодавством та закріплені положеннями європейських конвенцій, декларацій та інших нормативних актів ЄС. Сформовано позицію автора щодо виведення на національний рівень питання подолання юрисдикційного імунітету та імунітету державної власності на прикладі окремих міжнародних доктринальних положень. Довготривала збройна агресія росії проти України, що здійснюється в порушення основоположних принципів і норм міжнародного права, зокрема Статуту ООН, вчинені її збройними силами міжнародно-правові злочини в Україні виключають, з ініціативи рф, питання ввічливості та добрих відносин між країнами.

Ключові слова: принцип, гласність, цивільний процес, судовий розгляд, адаптація, стандарт, імунітет, імунітет державної власності.

Постановка проблеми. Минуло вже два роки з моменту початку фази повномасштабного вторгнення росії на територію України, і наша держава саме зараз знаходиться «на нулі» гібридної війни, так само, як і війни конвенційної. Довготривалі зусилля щодо вступу України до членства в Європейській спільноті дали свої плоди, і наприкінці 2023 р. Єврокомісія оприлюднила інформацію щодо розширення ЄС шляхом рекомендації відкриття переговорів про розширення з участю України та Молдови. Зокрема, з початку 2022 р. команда з реагування на комп'ютерні надзвичайні події CERT-UA, що діє при Держспецзв'язку, вжила заходів щодо понад двісті кібератак проти України. До речі, загальна кількість кіберінцидентів зросла майже вдвічі [1]. Україна методом спроб та помилок набирає власну базу даних, щоб протистояти невідступному ворогу, який не дає спокою як ззовні, так і всередині країни. Нас якраз цікавить внутрішній ворог, зокрема це стосується довіри уряду, главі держави та органам інших гілок влади. Так, порівняно з груднем 2022 р. зростає критика органів влади. Критично низькою зі значним погіршенням порівняно з минулим роком є довіра судам і прокурорам. Довіру судам висловили лише 12 % українців, і тільки 9 % довіряють прокурорам. Не довіряють, відповідно, 61 % і 64 %. У грудні 2022 р. судам довіряли більшою мірою, наразі – в обсязі 25 %, прокурорам – 21 %, але більш важливо, що було значно менше (удвічі) тих, хто не довіряв їм [2].

Попри війну триває активна робота над реформуванням органів судового процесу.

Навколо сфери процесуального права завжди спостерігалися дискусії, насамперед

© О. Волкович, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4216-3089>

mip@onua.edu.ua

стосовно пошуку єдиних механізмів щодо вирішення цивільних процедурних спорів. Тому спільними зусиллями європейських дослідників, практиків у 2013 р. було започатковано проєкт «From Transnational Principles to

European Rules of Civil Procedure» («Від Транснаціональних принципів до Європейських правил цивільного судочинства») [3], що ознаменував новий етап розвитку цивільного процесуального права в Європі. Деякі вітчизняні дослідники як тенденцію виокремлюють оптимізацію цивільного судочинства, що являє собою процес встановлення чинників, завдяки дії яких стає можливим усунення або зменшення процесуальної недостатності у завданнях та цілях цивільного судочинства [4].

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Актуальними питаннями судочинства, певними аспектами практичних засад принципів цивільного судочинства у свій час займалися такі вчені, як: С. Васильєв, О. Боннер, І. Ізарова, О. Колісник, В. Кройтор, Т. Степененко, Н. Червінська та ін.

Мета статті – здійснити аналіз практичних аспектів реалізації міжнародного принципу гласності у цивільному процесі під час війни, відповідних норм чинного процесуального законодавства, як вітчизняного, так і європейського.

Виклад основного матеріалу. Дослідження судової системи набуває дедалі більшої актуальності в сучасних умовах та має безпосередній вплив «на поточні процеси вдосконалення цивільного судочинства в Україні, вироблення нових шляхів підвищення його якісного рівня та винайдення ефективних механізмів реалізації принципів на практиці цивільного судочинства» [5, с. 37]. Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди (ст.124 Конституції України) [6]. У ст. 129 Конституції України закріплено основні засади судочинства, зокрема, п. 6 передбачено гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами [6]. Це свідчить як про досить високий ступінь демократизації суспільства в цілому, так і про надання широких можливостей учасникам судового процесу відстоювати свої права й інтереси. Також ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено гласність та відкритість судового процесу. У ч. 1 цієї статті закріплено таке: «судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи» [7]. Крім того, будь-яка фізична, юридична особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, визначеному чинним законодавством. Ключовий аспект доступності до рішень суду закріплено у Законі України «Про доступ до судових рішень», згідно з яким зміст судових рішень, розміщений на офіційного сайті «Судова влада України», може бути доступним для кожного громадянина нашої держави.

Зокрема, ч. 2 ст. 7 Цивільного процесуального кодексу України визначає, що будь-яка особа має право бути присутньою у відкритому судовому засіданні. Від особи, яка бажає бути присутньою у судовому засіданні, забороняється вимагати будь-які документи, крім документа, що посвідчує особу. Особи, які мають бажання бути присутніми у судовому засіданні, допускаються до зали засідань до початку судового засідання або під час перерви [8]. Відкритість судового розгляду передбачає те, що усі справи цивільного характеру в будь-яких судових інстанціях мають публічний контекст.

Відповідно до статті 51 чинної ще тоді Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р. наша держава дала згоду взяти на себе обов'язок вжити заходів щодо публічного приведення норм національного законодавства у відповідність із нормами законодавства Європейського Союзу у різних сферах [9]. Механізм досягнення та запровадження цього узгодження закріплено у Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», зокрема: «адаптація законодавства – процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*» [10]. Термін адаптації передбачає наступний термін стандарту; так, зважаючи на це трактування, стандарт *acquis communautaire* є дуже об'ємним та широким за своїм змістовним наповненням. Науковець-практик В. Бринцев слушно акцентує, що з активізацією процесу європейської інтеграції, а також активним запровадженням у законодавчий процес, правозастосовну практику стандартів саме міжнародного спрямування все більше уживаними стають терміни «гармонізація», «адаптація», «імплементація». Під стандартами (у контексті права) розуміють установлені міжнародно-правовими актами

певні мінімальні вимоги, дотримуватися яких зобов'язані всі держави у процесі національної законотворчості [11, с. 51]. На думку В. Кройтора та Т. Степененка, в юридичній науці поняття міжнародних стандартів все частіше прийнято вживати в контексті захисту прав людини, а всі міжнародні норми в галузі прав і свобод людини найбільш часто використовують як міжнародні стандарти [12, с. 66]. Зокрема, права і свободи, що містяться в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), на думку О. Скрипнюка, – це мінімальні європейські стандарти у сфері прав людини [13, с. 56]. Доцільно зазначити також, що заслуговує на увагу визначення С. Погребняка, зокрема, він ототожнює стандарт із правилами поведінки, що містить норма, та формує таке визначення поняття: «норма права – це різновид соціальної норми, що закріплює правило (стандарт) правомірної поведінки, неприпустимість відхилення від якого гарантується державою» [14, с. 4].

На основі вищевикладеного варто узагальнити, що «стандартами здійснення правосуддя у цивільних справах є програмні засади, що мають швидше характер принципів цивільного судочинства, аніж цивільно-процесуального закону. Стандарти регламентовані цивільно-процесуальним законодавством та закріплені положеннями європейських конвенцій, декларацій чи інших нормативних актів ЄС» [15, с. 402]. Також дуже зважені висновки робить І. Ізарова, що для усунення перешкод на шляху нормального функціонування цивільного судочинства було запроваджено використання у цивільному процесі спільних правил, це один із перших загальноєвропейських процедур із розгляду цивільних і комерційних справ транскордонного характеру (European Order for Payment Procedure and European Small Claims Procedure) [16, с. 82].

Крім того, доцільно звернути увагу на окремі положення ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, а саме: «кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначення його прав та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону» [17].

Для реального функціонування цивільного судочинства доцільно конституційним засадам надати відповідної форми, так, вони мають бути закріпленими в галузевому законодавстві. Тракткування засад гласності правосуддя у цивільних справах передбачає їх включення до ЦПК України, причому не тільки за допомогою відтворення в нормах ЦПК України, але й шляхом розвитку та конкретизації з урахуванням особливостей її здійснення в окремих стадіях цивільного судочинства. Ст. 8 Конституції України передбачає пряму дію норм, однак через це в більшості випадків норми-принципи, що знаходяться в ній, вимагають запровадження механізму реалізації стосовно окремих стадій та інститутів цивільного процесу.

Історичні передумови формування судового процесу як такого вплинули на трактування певних принципів, зокрема, принцип гласності прийнято було розуміти, як «за обов'язкової участі публіки», таким чином, соціум допомагав вирішувати суду цивільну справу. Потім, навпаки, спостерігався період, коли публіку обмежували в участі у цивільних справах. Ці чинники вплинули на процес еволюції цього роду відносин. «Публічність» цивільного процесу часто пов'язують із тим, що публіка має можливість взяти участь у відкритому розгляді цивільної справи. Норми ч. 2 ст. 6 ЦПК України закріплюють, що ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про час і місце розгляду своєї справи [8]. Це право гарантується шляхом встановлення в ЦПК України порядку інформування учасників процесу про час і місце судового засідання. Водночас безпосередньо процес розгляду справи за відсутності осіб, які належним чином не були повідомлені про час та місце судового розгляду, як такий не є безумовною підставою для скасування рішення суду. Як зазначає М. Штефан, встановлені у ст. 6 ЦПК України норми щодо визначення змісту принципу гласності як відкритий розгляд справ у суді не є повним. Принцип гласності передбачає саме відкритість усіх матеріалів справи для осіб, які беруть участь у справі. Ці особи мають право знайомитися з матеріалами справи, отримувати інформацію про час і місце судового засідання та про виконання окремих процесуальних дій. До гласності судового розгляду також належить право публікувати звіти і повідомлення про судові процеси в пресі, інформувати про них на радіо, телебаченні та з використанням інших засобів масової інформації, обговорювати матеріали справи в трудовому колективі тощо. Ніхто не може бути обмеженим у праві на отримання в суді усної чи письмової інформації щодо результатів розгляду справи [18, с. 40].

Щодо принципу гласності та відкритості варто зазначити, що проведення публічних засідань є основоположним принципом, закріпленим у п. 1 ст. 6 Конвенції (див. рішення у справі «Ріпан проти Австрії» (*Riepan v. Austria*), заява № 35115/97, п.ЕСНР XII Конвенції) [19, с. 19]. У згаданій справі за формальними ознаками, як зазначає суд, доступ громадськості до суду не був обмеженим, але обставини, за якими він відбувався, прямо вказують протилежне, це свідчить про перешкоду публічності. Зокрема, по-перше, розгляд відбувся у диспансері з обмеженим доступом. По-друге, суд не дозволив іншим особам, окрім учасників провадження, залишатися в палаті, де відбувався розгляд, або входити до неї. По-третє, з матеріалів справи не вбачається існування загальнодоступної інформації про дату і місце засідання [19, с. 19].

Відповідно до одностайного розуміння норм міжнародної практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) обмеження права на справедливий суд безпосередньо шляхом застосування судового імунітету держави відповідає п. 1 ст. 6 Конвенції у випадку, коли воно: по-перше, переслідує законну мету; по-друге, є пропорційним меті, що переслідується; по-третє, не порушує самої сутності права на доступ до суду. Слід зауважити, що ст. 55 Основного закону передбачає обов'язок держави забезпечувати захист прав і свобод людини і громадянина судом [6].

До речі, практика ЄСПЛ неодноразово засвідчувала, що процедура надання імунітету державі в ході цивільного судочинства передбачає законну мету задля дотримання міжнародного права, а також сприяння ввічливості та добрим відносинам між державами за допомогою прояву поваги до суверенітету іншої держави. З початком збройної агресії росії проти України сучасні цивілізовані вітчизняні та європейські дослідники-теоретики і практики доходять єдиної спільної точки зору стосовно того, що годі говорити про імунітети держави, треба рахувати збитки, запроваджувати певні механізми, щоб зупинити всесвітнє свавілля, що намагається нав'язати країна-агресор. Різноманітність викладених думок фахівців, експертів щодо національного рівня подолання юрисдикційного імунітету та імунітету державної власності самі автори вважають суто дискусійним пропозиціями. Але у таких роздумах є позитивні зрушення, оскільки ці міркування наразі рано чи пізно наштовхнуть на формування аргументованої та зваженої практики судів України у справах щодо відшкодування моральної, матеріальної шкоди, завданої внаслідок агресії російської пропаганди, що привела до військових дій. Ця позиція має вагомий характер, оскільки поступово формує зміни у сталому міжнародному праві та практиці його застосування, а рішення національних судів України надалі впливатимуть на розвиток доктрини міжнародного права та його правозастосування з питань імунітетів. Зокрема, проблематику юрисдикційних імунітетів та імунітету державної власності на достатньому рівні досліджено в суто теоретичному вимірі в контексті міжнародного права [20], юрисдикційного та майнового імунітету – на національному рівні. [21, с. 155].

Таким чином, питання застосування судового імунітету рф у справі за позовом про відшкодування шкоди повинно мати законну мету, зокрема, сприяння ввічливості та добрим відносинам між державами шляхом дотримання норм міжнародного права. Довготривалий конфлікт, спричинений збройною агресією росії проти України, зокрема, спрямовано на порушення основоположних принципів і норм міжнародного права, Статуту ООН. Ці дії, вчинені збройними силами росії проти України, однозначно містять ознаки міжнародно-правових злочинів, відповідно, виключають саме з ініціативи рф питання ввічливості та добрих відносин між країнами. Наразі саме це позбавляє впровадження судового імунітету рф законної мети та обмежує право позивача на справедливий суд.

Із практики судових рішень доцільно згадати акценти, що рф не має імунітету. Так, Верховний Суд із посиланням на міжнародні правові акти і релевантні рішення Європейського Союзу, Міжнародного суду ООН розширив правові висновки у постанові від 18.05.2022 у справі № 428/11673/19. Зокрема, підтримання юрисдикційного імунітету російської федерації позбавить позивача ефективного доступу до суду для захисту своїх прав, що є несумісним із положенням п. 1 ст. 6. Судова практика щодо визнання імунітету держави неоднозначна. Так, зміст та особливості судового імунітету російської федерації не підлягає застосуванню з позиції міжнародного звичаєвого права, що має закріплення в нормах Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 р. Підходи щодо підтримки імунітету російської федерації становлять протиріччя з міжнародно-правовими зобов'язаннями України у сфері боротьби з

тероризмом. Тому судовий імунітет російської федерації не підлягає застосуванню з огляду на порушення російською федерацією державного суверенітету України, а отже, не є здійсненням російською федерацією прав, що охороняються судовим імунітетом [23]. Як приклад варто розглянути судову практику. Так, у рішенні Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська у справі № 201/196/23 від 19.04.2023 зазначено, що «у зв'язку із повномасштабним вторгненням рф 24.02.2022, уведенням воєнного стану, захопленням частини території України, окупацією м. Маріуполя, розуміючи небезпеку застосування репресії, позивач 25.02.2022 вивіз сім'ю до м. Дніпра, потім – у більш безпечний регіон України. Планував повернутися для вступу до територіальної оборони Маріуполя, але не встиг, оскільки місто було оточене. У м. Маріуполі у позивача залишилась квартира» [23]. Позивач вимушений був виїхати, покинути своє майно, зокрема власне житло, через окупацію м. Маріуполь втратив можливість мати доступ до свого майна, житла. Через що позивач вважає, що саме держава Україна та рф зобов'язані відшкодувати йому таку шкоду. У позивача розписані усі позовні вимоги до сторін в позовній заяві. Зокрема, рф, як країна-агресор, зобов'язана відшкодувати моральну та матеріальну шкоду на підставі міжнародних актів. Принцип гласності у цьому випадку був дотриманий: відповідач – рф, а саме уряд рф, про дату та час судових засідань повідомлявся у належний спосіб шляхом публікації оголошення про виклик на сайті «Судова влада України», а також додаткового відправлення судових повісток на відомі електронні адреси посольств рф в Україні та в Республіці Польща. Правом на надання відзиву на позов відповідач не скористався, будь-яких інших заяв не надавав. Зокрема, можна сказати, що у положеннях ЦПК України принципи гласності та відкритості певною мірою перетікають один в одного, тобто ст. ст. 7 та 8 ЦПК України на підставі розглянутої справи немов об'єдналися і стали взаємодоповнюючими, що говорить про єдність, гнучкість та взаємопроникнення принципів цивільного судочинства. Доречно також загадати норми Закону України «Про інформацію», де у ст. 2 передбачено положення про засади відкритості та доступності інформації, свободи обміну інформацією [24]. Норми законодавства визначають право кожної особи на інформацію, передбачена можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, що необхідна саме для реалізації її прав, свобод і законних інтересів [24]. Водночас норми ч. 2 с. 6 згаданого закону передбачають те, що право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою попередження різного роду злочинів, правопорушень, безпосередньо для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей. Також обмежують у розголошенні інформацію, що одержана конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя [24]. Варто зауважити щодо контрверсійного характеру вищезгаданого положення про необхідність обмеження права на інформацію з метою підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. З огляду на практику ЄСПЛ можна допустити таке обмеження тільки за умов забезпечення інтересів здійснення правосуддя у справі [25]. Принцип відкритості та гласності правосуддя, зокрема, має обмежуватися інтересами здійснення правосуддя у конкретній справі, прослідковується мета реалізації його превентивної функції. Наступним етапом передбачено саме виконання судового рішення, що є невід'ємною частиною процесу захисту прав і, як уже було визначено, зумовлює необхідність забезпечення гласності та відкритості. У ст. 2 Закону України «Про виконавче провадження» закріплено принцип гласності та відкритості як засади реалізації виконавчого провадження. У Законі України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» серед принципів діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців закріплено гласність та відкритість виконавчого провадження та передбачено фіксування останнього технічними засобами [26]. З комплексного, ґрунтовного аналізу норм законодавства про виконавче провадження слід зробити висновки, що відкритість виконавчого процесу забезпечується безпосередньо шляхом запровадження і функціонування автоматизованої системи виконавчого провадження.

Отже, відповідно до ч. 2 ст. 2 зазначеного закону усі судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх підготовки та підписання. Зокрема, доступ до судових рішень судів загальної юрисдикції передбачено Державною судовою адміністрацією України, що веде Єдиний державний реєстр судових рішень – це автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку,

пошуку та надання електронних копій судових рішень (ч. 1 та 2 ст. 3), зокрема, судові рішення також можуть публікуватися у друкованих виданнях із додержанням вимог цього закону. З іншого боку, якщо судовий розгляд відбувається у закритому судовому засіданні, судові рішення оприлюднюються за винятком інформації, котра за рішенням суду щодо розгляду справи у закритому судовому засіданні підлягає захисту від розголошення. Не тільки судові рішення, а й інформація загального характеру про судовий процес мають бути достатніми для учасників та зацікавлених осіб. Відповідно до ст. 11 Закону «Про судоустрій і статус суддів» [7] інформація про суд, у якому відбувається розгляд справи, сторони суперечки та предмет позову, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з установи одного суду до іншого є інформацією відкритого доступу та має бути невідкладно оприлюдненою на офіційному вебсайті судової влади України (<http://court.gov.ua>). Норми ч. 5 ст. 8 ЦПК України містять положення, яка саме інформація не підлягає оприлюдненню [8]. Отже, вищезазначене дозволяє сформулювати таке розуміння: частина інформації про судовий розгляд справи є доступною для всіх бажаючих її отримати, і наразі це право прописане у нормах цивільно-процесуального законодавства України.

Також актуальним прикладом певних процесуальних змін може слугувати позиція Вищої ради правосуддя, котра прийняла зміни щодо здійснення судочинства під час воєнного чи надзвичайного стану із зауваженнями. Було зроблено консультативний висновок до Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді» [27]. Так, переважна більшість положень законопроекту стосується змін, що є актуальними в умовах дії воєнного (надзвичайного) стану та протягом дев'яноста днів після його закінчення. Запропоновано наразі внести відповідні зміни до процесуальних кодексів України та передбачити: по-перше, розширення сфери застосування письмових проваджень (без виклику сторін у судові засідання); по-друге, можливість брати участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції на постійній основі (без обмеження часу дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України, воєнного чи надзвичайного стану); по-третє, доповнення чинних положень процесуальних кодексів України стосовно врегулювання спору за участю судді та внесення змін до законів України «Про доступ до судових рішень» [28], «Про Вищу раду правосуддя» [29] щодо можливості суддів працювати з автоматизованою системою документообігу суду дистанційно. Хоча Вища рада правосуддя (далі – ВРП) винесла певні зауваження, застереження, все ж таки це є певним поштовхом для суттєвих змін у процесуальному законодавстві. Наразі ВРП пропонує такі зміни: під час дії воєнного чи надзвичайного стану за клопотанням сторін суд постановляє ухвалу, в якій мотивує необхідність проведення розгляду справи по суті поза межами строків, визначених процесуальним кодексом для певного виду провадження, та ін. [31].

Зокрема, на думку Н. Червінської, без урахування загальних засад, на яких формується українське законодавство, не матимемо змоги ні належно його тлумачити, ні ефективно застосувати його норми, що особливо важливо в умовах ринкових відносин. Виняткового значення набуває усвідомлення справжньої ролі основоположних принципів права у процесі вдосконалення законодавства. Це саме той випадок, коли є можливість прийняти ефективний і стабільний закон [32, с. 299], коли принципи права та принципи судочинства набувають важливого практичного значення у частині правотлумачення, правотворчості та, особливо, правозастосування. Продовжуючи наведену тезу, зазначимо, що, на думку Н. Червінської, принципи так чи інакше відбиваються в засадах правотворчості, правозастосування, тлумачення норм права тощо. За її твердженням, вони безпосередньо є символом духу права і тому мають бути об'єктом особливої уваги правозастосовців. Ця проблематика є важливою, оскільки певні доктринальні уявлення щодо принципів у вітчизняній науці було створено переважно на ґрунті суто позитивістського праворозуміння, тому вони мають певні теоретичні неточності, що безпосередньо впливають на практику офіційного формування національного законодавства та відповідну правозастосовну діяльність суб'єктів публічної влади [32, с. 299]. Таким чином, принципи права є гнучкими інструментами, їх основним критерієм є оцінки законодавства, крім того, вони

складають певну методологічну основу подальшого вдосконалення останнього.

Висновки. Таким чином, слід акцентувати на тому, що доцільно робити аналіз оптимізації принципів у цивільному судочинстві в контексті визначення чинників, що сприяють усуненню та зменшенню процесуальної недостатності або надмірності при завданнях цілях і завданнях цивільного судочинства. У зв'язку з цим оптимізація може бути представлена безпосередньо саме як процес створення таких судових процедур, метою яких виступає збереження ресурсів учасників процесу і суду. Ці дії також становлять основу для формування для них очікуваної та зручної системи цивільного судочинства при одночасному забезпеченні балансу щодо досягнення визначених завдань, гарантій здійснення та реалізації цивільної процесуальної діяльності в житті. Зокрема, в контексті вищезазначеного принцип гласності посідає одне з центральних місць у судових процесах, оскільки він охоплює реалізацію права на отримання необхідної інформації про час, день, місце проведення цивільного провадження, а також інформації з приводу предмета справи, учасників процесу. Крім того, цей принцип передбачає надання відповідних даних сторонам процесу, зокрема, реалізацію можливості бути повідомленими про зміст позовних вимог або заперечень у справі, бути вислуханими у судовому засіданні, бути ознайомленими з матеріалами справи тощо.

Список використаних джерел

1. Прасад А. Уражено понад 2000 комп'ютерів. Держспецзв'язку зафіксовано масовану кібератаку на держпідприємство. *Forbes*. URL : <https://forbes.ua/news/urazheno-ponad-2000-kompyuteriv-derzhspetsvzyazku-zafiksuvalo-masovanu-kiberataku-na-derzhpidpriemstvo-01022024-18930>.
2. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2023 роках. *Київський міжнародний інститут соціології*. URL : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1>.
3. Model European Rules of Civil Procedure. From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure. 536 p. URL : <https://www.unidroit.org/english/principles/civilprocedure/eli-unidroit-rules/200925-eli-unidroit-rules-e.pdf>.
4. Гулик А. Г. Оптимізація цивільного судочинства : монографія. Дрогобич : Коло, 2020. 482 с.
5. Цивільний процес : навч. посібник / за ред. В. А. Кройтора ; МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 336 с.
6. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
8. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
9. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року (втратила чинність на підставі Угоди від 27.06.2014). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text.
10. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>.
11. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організованого забезпечення судової влади : монографія. Харків : Право, 2010. 464 с.
12. Кройтор В. А., Степененко Т. В. Стандарти Європейського Союзу у сфері цивільного судочинства і проблеми доступу до правосуддя. *Наукові записки Харківського економіко-правового університету*. 2005. № 1 (2). С. 64–77.
13. Скрипнюк О. В. Права і свободи людини та громадянина: міжнародні стандарти, національна практика та проблеми їх конституційної модернізації в Україні. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 125. С. 56–63.
14. Погребняк С. П. Колізії у законодавстві України та шляхи їх переборення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2001. 201 с.
15. Кройтор В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики : монографія. Харків : Право, 2020. 672 с.
16. Ізарова І. О. Теоретичні засади цивільного процесу Європейського Союзу : монографія. Київ : Дакор, 2015. 335 с.
17. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
18. Штефан М. Й. Цивільний процес : підруч. Вид. 2-е, перероб. та доопр. Київ : Ін Юре, 2001. 696 с.
19. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в

адміністративному судочинстві : роздаткові матеріали. Київ : ВАІТЕ, 2013. 56 с.

20. Yang X. State Immunity in International Law. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 942 p.

21. Короткий Т. Р., Тропін З. В. Юридичний імунітет та імунітет державної власності: особливості застосування та подолання в контексті агресії росії проти України. *Правова держава*.

22. Цивільний процес в умовах війни: проблеми правового регулювання та судова практика. *Верховний Суд*. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Civ_proces_voen_stan.pdf.

23. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська у справі № 201/196/23 від 19.04.2023. *ZAKON ONLINE*. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/110502768>.

24. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

25. Фулей Т. І. Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : навч.-метод. посібник для тренерів навчального курсу для суддів. Київ : ВАІТЕ, 2017. 192 с.

26. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02 червня 2016 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>.

27. Проект Закону про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді від 13.01.2023 № 8358. *Верховна рада України*. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41130>.

28. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22 грудня 2005 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>.

29. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 грудня 2016 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>.

30. ВРП підтримала законопроект про здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану із зауваженнями. *Вища рада правосуддя*. URL : <https://hcj.gov.ua/news/vrp-pidtrimala-zakonoprojekt-pro-zdiysnennya-sudochynstva-pid-chas-diyi-voennogo-chy>.

31. Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 8358 : рішення Вищої ради правосуддя від 23 лютого 2023 р. № 143/0/15-23. URL : https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/143_23.02.2023.pdf.

32. Червінська Н. В. Роль основоположних принципів прав у вдосконаленні законодавства України. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 299–302.

Надійшла до редакції 01.03.2023

Прийнято до опублікування 12.03.2024

References

1. Prasad, A. Urazhenno ponad 2000 kompiuteriv. Derzhspetszviazku zafiksovano masovanu kiberataku na derzhpidpriemstvo [More than 2,000 computers were affected. The State Special Communications Service recorded a massive cyber attack on a state-owned enterprise]. *Forbes*. URL : <https://forbes.ua/news/urazhenno-ponad-2000-kompyuteriv-derzhspetszvyazku-zafiksuvalo-masovanu-kiberataku-na-derzhpidpriemstvo-01022024-18930>. [in Ukr.].

2. Dynamika doviry sotsialnym instytutsiiam u 2021-2023 rokakh [Dynamics of trust in social institutions in 2021-2023]. *Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiologii*. URL : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1>. [in Ukr.].

3. Model European Rules of Civil Procedure. From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure. 536 p. URL : <https://www.unidroit.org/english/principles/civilprocedure/eli-unidroit-rules/200925-eli-unidroit-rules-e.pdf>.

4. Hulyk, A. H. (2020) Optymizatsiia tsyvilnoho sudochynstva [Optimization of civil proceedings] : monohrafiia. Drohobych : Kolo. 482 p. [in Ukr.].

5. Tsyvilnyi protses [Civil process] : navch. posibnyk / za red. V. A. Kroitora ; MVS Ukrainy ; Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv : KhNUVS, 2022. 336 p. [in Ukr.].

6. Konstyutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 [The Constitution of Ukraine dated June 28, 1996]. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp>. [in Ukr.].

7. Pro sudoustrii i status suddiv [About the judiciary and the status of judges] : Zakon Ukrainy vid 02 chervnia 2016 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>. [in Ukr.].

8. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Civil Procedure Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 18.03.2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>. [in Ukr.].

9. Uhoda pro partnerstvo i spivrobotnytstvo mizh Ukrainoyu i Yevropeys'kymy Spivtovarystvamy ta yikh derzhavamy-chlenamy vid 14 chervnya 1994 roku (vtratyta chynnys' na pidstavi Uhody vid 27.06.2014) [Agreement on partnership and cooperation between Ukraine and the European Communities and their member states of June 14, 1994 (expired on the basis of the Agreement of June 27, 2014)]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

10. Pro Zahalnoderzhavnu prohramu adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva

Yevropeiskoho Soiuzu [About the National Program for the Adaptation of the Legislation of Ukraine to the Legislation of the European Union] : Zakon Ukrainy vid 18 bereznia 2004 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>. [in Ukr.].

11. Bryntsev, V. D. (2010) Standarty pravovoi derzhavy: vtilennia u natsionalnu model orhanizovanoho zabezpechennia sudovoi vlady [Standards of the rule of law: implementation in the national model of organized provision of judicial power] : monohrafiia. Kharkiv : Pravo. 464 p. [in Ukr.].

12. Kroitor, V. A., Stepenenko, T. V. (2005) Standarty Yevropeiskoho Soiuzu u sferi tsyvilnoho sudochynstva i problemy dostupu do pravosuddia [European Union standards in the field of civil justice and problems of access to justice]. *Naukovi zapysky Kharkivskoho ekonomiko-pravovoho universytetu*. № 1 (2), pp. 64–77. [in Ukr.].

13. Skrypniuk, O. V. (2014) Prava i svobody liudyny ta hromadianyna: mizhnarodni standarty, natsionalna praktyka ta problemy yikh konstytutsiinoi modernizatsii v Ukraini [Human and citizen rights and freedoms: international standards, national practice and problems of their constitutional modernization in Ukraine]. *Problemy zakonnosti*. Vyp. 125, pp. 56–63. [in Ukr.].

14. Pohrebniak, S. P. (2001) Kolizii u zakonodavstvi Ukrainy ta shliakhy yikh pereborennia [Conflicts in the legislation of Ukraine and ways to overcome them] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01. Kharkiv. 201 p. [in Ukr.].

15. Kroitor, V. A. (2020) Pryntsypy tsyvilnoho sudochynstva ta yikh systema: problemy suchasnoi teorii i praktyky [Principles of civil justice and their system: problems of modern theory and practice] : monohrafiia. Kharkiv : Pravo. 672 p. [in Ukr.].

16. Izarova, I. O. (2015) Teoretychni zasady tsyvilnoho protsesu Yevropeiskoho Soiuzu [Theoretical foundations of the civil process of the European Union] : monohrafiia. Kyiv : Dakor. 335 p. [in Ukr.].

17. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava vid 16 hrudnia 1966 r. [The International Covenant on Civil and Political Rights of December 16, 1966.]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text. [in Ukr.].

18. Shtefan, M. Y. (2001) Tsyvilnyi protses [Civil process] : pidruch. Vyd. 2-e, pererob. ta doopr. Kyiv : In Yure. 696 p. [in Ukr.].

19. Fulei, T. I. (2013) Zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny v administratyvnomu sudochynstvi [Application of the practice of the European Court of Human Rights in administrative proceedings] : rozdatkovi materialy. Kyiv : VAITE. 56 p. [in Ukr.].

20. Yang, Kh. (2012) State Immunity in International Law. Cambridge : Cambridge University Press. 942 p.

21. Korotkii, T. R., Tropin, Z. V. (2023) Yurydychni imunitet ta imunitet derzhavnoi vlasnosti: osoblyvosti zastosuvannia ta podolannia v konteksti ahresii rosii proty Ukrainy [Legal immunity and immunity of state property: features of application and overcoming in the context of Russia's aggression against Ukraine]. *Pravova derzhava*. [in Ukr.].

22. Tsyvilnyi protses v umovakh viiny: problemy pravovoho rehuliuвання ta sudova praktyka [Civil process in the conditions of war: problems of legal regulation and judicial practice]. *Verkhovnyi Sud*. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Civ_proces_voen_stan.pdf. [in Ukr.].

23. Rishennia Zhovtnevoho raionnoho sudu m. Dnipropetrovska u spravi № 201/196/23 vid 19.04.2023 [Decision of the October District Court of Dnipropetrovsk in case No. 201/196/23 of April 19, 2023]. *Zakon online*. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/110502768>. [in Ukr.].

24. Pro informatsiiu [About information] : Zakon Ukrainy vid 02.10.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>. [in Ukr.].

25. Fulei, T. I. (2017) Zastosuvannia Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod ta praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny pry zdiisnenni pravosuddia [Application of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the practice of the European Court of Human Rights in the administration of justice] : navch.-metod. posibnyk dlia treneriv navchalnoho kursu dlia suddiv. Kyiv : VAITE. 192 p. [in Ukr.].

26. Pro orhany ta osib, yaki zdiisniuiut prymusove vykonannia sudovykh rishen i rishen inshykh orhaniv [About bodies and persons carrying out enforcement of court decisions and decisions of other bodies] : Zakon Ukrainy vid 02 chervnia 2016 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>. [in Ukr.].

27. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv shchodo zdiisnennia sudochynstva pid chas dii voiennoho chy nadzvychnainoho stanu ta vrehuliuвання sporiv za uchasti suddi vid 13.01.2023 № 8358 [Draft Law on Amendments to the Code of Administrative Procedure of Ukraine, the Civil Procedure Code of Ukraine, the Economic Procedure Code of Ukraine and other legislative acts regarding the implementation of judicial procedures during the period of martial law or state of emergency and the settlement of disputes with the participation of a judge dated 13.01.2023 No. 8358]. *Verkhovna rada Ukrainy*. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41130>. [in Ukr.].

28. Pro dostup do sudovykh rishen [About access to court decisions] : Zakon Ukrainy vid 22 hrudnia 2005 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>. [in Ukr.].

29. Pro Vyshchu radu pravosuddia [About the Supreme Council of Justice] : Zakon Ukrainy

від 21 грудня 2016 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>. [in Ukr.].

30. VRP pidtrymala zakonoproiekt pro zdiisnennia sudochynstva pid chas dii voiennoho chy nadzvychnoho stanu iz zauvazhenniamy [The Supreme Council of Justice supported the draft law on judicial proceedings during a state of war or state of emergency with comments]. *Vyshcha rada pravosuddia*. URL : <https://hcj.gov.ua/news/vrp-pidtrymala-zakonoproiekt-pro-zdiisnennya-sudochynstva-pid-chas-diyi-voennogo-chy>. [in Ukr.].

31. Pro nadannia konsultatyvnoho vysnovku shchodo zakonoproiektu № 8358 [On providing an advisory opinion on draft law No. 8358] : rishennia Vyshchoi rady pravosuddia vid 23 liutoho 2023 r. № 143/0/15-23. URL : https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/143_23.02.2023.pdf. [in Ukr.].

32. Chervinska, N. V. (2012) Rol osnovopolozhnykh pryntsyviv prav u vdoskonalenni zakonodavstva Ukrainy [The role of the fundamental principles of rights in improving the legislation of Ukraine]. *Almanakh prava*. Vyp. 3, pp. 299–302. [in Ukr.].

ABSTRACT

Olena Volkovych. Practical aspects of the implementation of the international principle of publicity in civil proceedings during the war. The article focuses on topical issues related to the implementation of the international principle of publicity in civil proceedings during war. Our state is unwavering in its fight against the aggressor and occupier, as it is at the «zero» of hybrid warfare, just as it is in conventional warfare. Our efforts are active, our vector is aimed at victory, and this is evidence of decisive, consistent steps towards Ukraine's accession to the European Community.

The provisions of the Basic Law enshrine the basic principles of judicial proceedings, stipulating that the trial shall be public and fully recorded by technical means. Revealing the fundamental principles of judicial proceedings, we come to the analysis of the essence of the principle of publicity of court proceedings and the acquisition of the status of a constitutional norm, which indicates a fairly high degree of democratization of society as a whole, and the provision of ample opportunities for participants to the judicial process to defend their rights and interests.

The author examines the issues related to the interpretation of the terms «adaptation» and «standard» and comes to a unanimous interpretation. In particular, the standards of administration of justice in civil cases are programmatic principles which have the character of the principles of civil procedure rather than the civil procedure law. The standards are regulated by civil procedural law and enshrined in the provisions of European conventions, declarations or other EU regulations. The author formulates the author's position on the issue of the national level of overcoming jurisdictional immunity and state property immunity on the example of certain.

Keywords: *principle, publicity, civil procedure, trial, adaptation, standard, immunity, state property immunity.*

УДК: 34(477.83)

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-182-187

Олеся НІЦЕВИЧ[©]

старший викладач кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ ТА ГАРАНТІЙ ЇХНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено актуальні питання адміністративно-правового регулювання професійної діяльності журналістів та гарантій їхньої діяльності. Наголошено на важливій ролі журналіста в сучасному суспільстві, зокрема у висвітленні ним подій військової агресії проти України. Визначено сутність адміністративно-правового регулювання професійної діяльності журналістів та гарантій їхньої діяльності, для забезпечення якого є цілий масив нормативно-правових актів (як національних, так і міжнародних), що регулюють особливості професійної діяльності журналіста та гарантії його діяльності. Визначено сучасні права та обов'язки журналіста, можливості щодо публікації інформації, а також окреслено гарантії діяльності журналіста; зроблено висновок про необхідність перегляду та удосконалення останніх.

Ключові слова: *адміністративно-правове регулювання, професійна діяльність, журналіст, права та обов'язки, гарантії діяльності, правовий статус.*

Постановка проблеми. Журналістська діяльність завжди привертала до себе

© О. Ніцевич, 2024

ORCID iD : <https://orcid.org/0009-0004-2346-6812>

olesia.ovn@gmail.com